

Marcin Medyński

Zorganizowanie szkoły elementarnej w Bzinie (1837 r.)

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa
Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 4, 141-150

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Materiały

Marcin Medyński
Skarżysko-Kamienna

Zorganizowanie szkoły elementarnej w Bzinie (1837 r.)

Szkoła elementarna w Bzinie była pierwszą szkołą, działającą na obszarze obecnego miasta Skarżyska-Kamiennej.

Pierwsza, nieudana próba założenia na tym terenie szkół elementarnych datuje się na lata 1818–1819. Zawiązano wówczas towarzystwo szkolne w parafii Skarżysko Kościelne, które miało doprowadzić do założenia szkoły w tej wsi (kształcącej też dzieci z okolic, m.in. z Kamiennej, Posadaja i Szczepanowa). Przy okazji zwrócono uwagę na konieczność założenia podobnych towarzystw i szkół w Skarżysku Książęcym i Bzinie. Jednak na skutek splotu różnych wypadków, który skutkował brakiem funduszy, do założenia szkoły (ani pozostałych towarzystw) wówczas nie doszło¹.

Do pomysłu powrócono w 1837 r., tym razem w Bzinie. 27 grudnia 1837 r. rozpoczęła tu działalność szkoła elementarna rządowo-górnicza, obejmująca swym zasięgiem także wsie Bzinek i Bugaj Bziński; w latach 40. XIX w. poszerzono jej właściwość terytorialną o wsie Kamienna, Milica i Rejów. Jej pierwszym nauczycielem był Eustachiusz Wilczyński (uczył do 1841 r.), a opiekunem ks. Jan Szkoruciński

¹ Więcej na ten temat: M. Medyński, K. Zemęła, *W okresie niewoli narodowej. Od XIX do początku XX w.*, [w:] P. Kardyś, M. Medyński, K. Zemęła, T. Wojewoda, *Dzieje Gminy Skarżysko Kościelne*, Skarżysko Kościelne 2010, s. 138-140.

(który jednak zaniedbywał swe obowiązki, zaś wyręczał go „zawia-
downca fabryk wodnych” Tomasz Samczyński, oficjalnie zatwierdzony
w 1838 r. jako opiekun; od 1839 r. znów opiekunami byli proboszczowie
skarżyscy). W pierwszym roku do szkoły uczęszczało 21 chłopców i 28
dziewcząt. Szkoła od początku borykała się z kłopotami lokalowymi,
umieszczano ją w wynajmowanych pomieszczeniach². Próba uzdrowie-
nia sytuacji było przydzielenie w 1850 r. przez władze górnicze domu
po sztygarze kopalni, dom ten był jednak w katastrofalnym stanie.
Zmianę przyniosło dopiero objęcie w 1853 r. stanowiska zawiadowcy
wielkich pieców w Rejowie i Bzinie przez Józefa Zaorskiego, który
w 1855 r. został opiekunem szkoły. Dzięki niemu w 1858 r. uzyskano
dla szkoły lepszy lokal (w Bzinku), a do 1861 r. wybudowano w Bzinie
nowy, murowany budynek szkolny. W roku 1863/64 uczyło się tu
26 uczniów i 18 uczennic, a w 1872/73 – 72 uczniów i 40 uczennic.
Od 1874 r., w związku z odmową przez władze górnicze dalszego
finansowania, włościanie wsi przynależnych do szkoły (Bzin, Bzinek,
Milica, Pogorzałe, Młodzawy, Kamienna i Rejów) uchwalili składki na
jej utrzymanie. W dniu 23 stycznia 1883 r. budynek szkolny spłonął,
odbudowano go jednak dosyć szybko i już 10 stycznia 1884 r. zajęcia
w nim mogły być wznowione³. Szkoła działała w niezmienionej formie
aż do I wojny światowej.

W 1837 r. zagadnienia związane z organizacją i działaniem szkół ele-
mentarnych regulowała *ustawa dla gimnazjów, szkół obwodowych i ele-
mentarnych czyli parafialnych w Królestwie Polskim* z 1833 r., zaś kwestie
nadzoru nad szkołami precyzowało rozporządzenie Komisji Rządowej
Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego z dnia
21 lutego 1834 r. o *zniesieniu dozorów szkolnych i ustanowieniu opie-
kunów*⁴. Zgodnie z ustawą, celem tworzenia tych szkół było „rozkrze-
wienie początkowych mniej więcej potrzebnych wiadomości, pomiędzy
ludźmi nawet najniższej klasy”. Miały być utrzymywane z dobrowol-
nych składek i ofiar oraz z zasiłku ze skarbu Królestwa (nie większego

² Najdłużej (1839–1850) wynajmowano pomieszczenia od Mateusza Kamudzińskiego.

³ M. Medyński, *Skarżysko w okresie niewoli narodowej i I wojny światowej*, [w:] *Dzieje Skarżyska-Kamiennej. Monografia z okazji 90-lecia nadania praw miejskich*, Skarżysko-Kamienna 2013, s. 165–167 (tam dalsza bibliografia).

⁴ *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Oświecenia. T. I. Szkoły elementarne*, Warszawa 1866, s. 125–143, 175–197.

niż 1/3 kosztów). Wniosek o założenie szkoły należało poprzeć informacją o źródle zaspokojenia kosztów jej utrzymania. Wniosek składało się do inspektora szkoły obwodowej, który przekazywał go wraz z opinią dyrektorowi gimnazjum właściwego województwa, ten zaś, jeśli uznał potrzebę założenia szkoły, przedstawiał sprawę do decyzji Rady Wychowania Publicznego. Szkoły i nauczyciele pozostawali pod bezpośrednim dozorem proboszczów lub wikarych. Dozorujący miał dowiadywać się o sprawowanie uczniów i przynajmniej raz w tygodniu wizytować szkołę, jednak on i nauczyciel nie mogli wprowadzać żadnych zmian w programie nauczania. Nauczycieli wyznaczał inspektor obwodowy. Nauczano obowiązkowo religii i „historii świętej”, czytania w języku polskim, pisania i „czterech pierwszych reguł arytmetyki”; można też było wzbogacić program o znajomość krajowych miar, wag i pieniędzy, znajomość gospodarstwa wiejskiego i podstawy geometrii. Ogólny nadzór nad szkołami sprawowali inspektor szkoły danego obwodu oraz dyrektor gimnazjum właściwego województwa. Od 1834 r. każda szkoła miała opiekuna – zazwyczaj miejscowego proboszcza lub wikariusza, którzy nie mogli uchylić się od przyjęcia obowiązków. Kandydat, wyznaczany przez komisarza obwodowego i aprobowany przez Komisję Wojewódzką, był zatwierdzany przez Radę Wychowania Publicznego. Opiekun miał dwojakie kompetencje: naukowe (które sprawował we współpracy z właściwym miejscowo inspektorem szkoły obwodowej lub dyrektorem gimnazjum) i ekonomiczne (sprawowane we współpracy z komisarzem obwodu – opiekun układał projekt budżetu, rozkład składek na szkołę według wcześniejszych zobowiązań, dozorował pobór i wydatkowanie funduszy, składał rachunki roczne i troszczył się o wszelkie materialne sprawy szkoły).

Publikowany protokół organizacji szkoły i pismo jej opiekuna dokumentują proces powstawania pierwszej na terenie obecnego miasta placówki edukacyjnej. Oba te dokumenty przechowywane są w Archiwum Państwowym w Radomiu – znajdują się w poszycie pod pierwotnym tytułem *Дело Радомской Учебной Дирекцији о Бзинскомъ начальномъ училище*, który wchodzi obecnie w skład zespołu Dyrekcja Szkolna w Radomiu – specjalia (sygn. 26, tom I).

[dokument 1:]

Działo się na Gróncie Wsi Bzina
dnia 18/30 Kwietnia 1837 roku

Protokół

Organizacyi Szkoły Elementarnej w Wsi Bzinie na zasadzie Ustaw przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 lutego 1834 r. № 7799/27,305 7446/26,231 wydanych, następnie przedsięwzięty

Przez

Wincentego Sulimierskiego

Wójta Gminy Rządowej Samsonów

w obecności

1° W^o Naczelnika Zakładów Górniczych Okręgu Wschodniego

2° W^o Bojarskiego Wójta Gminy Starachowic i Bzina

3° WJX. Skrzypczyńskiego⁵ Proboszcza parafij Skarżysko Kościelne. –

Gdy Szkoła Elementarna w Wsi Rządowo Górniczej Bzin dotąd Uorganizowaną nie była, Rząd Gubernij Sandomierskiej pragnąc przeprowadzić do skutku chwalebne zamiary Rządu urządzić w Dobrach Rządowych Szkółki Elementarne, na zasadzie urządzenia przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego wydanego, powyż z daty i N^o zacytowanego, Reskryptem swym z dnia 18/30 Maja r.z. N° 15,977 polecił Kommissarzowi Obwodu Opoczyńskiego uorganizowanie Szkółki Elementarnej w Wsi Bzinie, z przyłączeniem do tejże Wsiów przyległych – na tej więc zasadzie, Delegowany otrzymawszy Rozporządzeniem W^o Kommissarza Obwodu Opoczyńskiego z dnia 29 Czerwca/11 Lipca r.z. N° 7,930 polecenie, aby uorganizowaniem Szkółki Elementarnej w wsi Bzinie jako Rządowej zajął się, w dopełnieniu takowego polecenia, w dniu dzisiejszym zjechawszy na Grunt Wsi Bzina wspólnie z W^o Bojarskim Wójtem Gminy tejże, zapytał się onegoż, jakie wsie do Okręgu Szkolnego Wsi Bzina pociągnięte wedle jstniejących przepisów być winny? oświadczył, że zgodnością dla samych Dzieci, pociągnąć wypada Wsie, Bzin Bzinek i Bugaj, odległe

⁵ Zob.: M. Medyński, Skrzypczyński Franciszek, [w:] SSB, s. 206-207.

nie więcej jak o półtory wiorsty⁶ od miejsca w którym Szkoła ma być urządzoną poczem Delegowany wezwał WJXiędza Skrzypczyńskiego Proboszcza Parafij Skarżysko Kościelne, aby wspierając tak zbawienne zamiary Rządu z swej strony, do zaprowadzenia i utrzymania pomienionej Szkołki w miarę możliwości stosowne fundusze obmyślił, i ofiarami swemi do takowej przyłożyć się zechciał, jak niemniej oznajmił Delegowany temuż Proboszczowi, że z porządku przepisów ma przyjąć opiekę nad organizującą się Szkołką, na co następnie odpowiada –

Ponieważ obciążony iestem wiekiem i na siłach fizycznych osłabiony, przeto obowiązków Opiekuna przyjąć nie mogę gdyż z zupełnym zadowoleniem i dogodnością dla Służby tej, odpowiedzieć nie byłbym wstanie jednak w miejsce moje przedstawiam WJXiędza Szkorucińskiego Wikarego przy mnie będącego, a ten zwszelką łatwością te obowiązki wykonywać potrafi. –

Na Ordynaryę⁷ dla Nauczyciela Szkołki w Bzinie organizującej się, deklaruję rocznie dać Żyta Korcy⁸ dwa, z dniem 1st Stycznia każdego roku. –

Fundusze żadne jako to: Kapitały, Zapisy, procenta i t.p. dla Szkoły tej nie exystuią –

/-/ X F Skrzypczyński proboszcz]

Zapytany WJXiędz Szkoruciński Wikary, czyli obowiązki Opiekuna nad Szkołką w Wsi Bzinie przyjmuje? oświadczył, że wchodząc wsprawiedliwe tłumaczenie się WJX Proboszcza, przeto od tak zbawionego zamiaru Rządu nie uchyla się, i obowiązki te, zprzyjemnością na siebie bierze. –

/-/ X. Jan Szkoruciński

Dalej oświadczył Delegowany obecnym, że na zaprowadzenie i utrzymanie tejże Szkołki, pierwszy W^z Naczelnik Zakładów Górniczych Okręgu Wschodniego zadeklarował do protokołu zdnia 14/26 Kwietnia r.b. przy organizacji Szkołki w Wsi Parszowie,

⁶ 1 wiorsta = 1066,8 m.

⁷ Ordynarja – deputat, część wynagrodzenia wydawana w naturze.

⁸ 1 korzec = 32 garnce.

a. Dla Nauczyciela Pensją Zp: 500.–

b. Na wynajęcie Lokalu dla Szkoły Zp: 100.–

c. Na Materyały pismienne Zp: 17.10 tudziesz

d. Wszelkie Utensylia, do Szkoły potrzebne, gdy tylko ta otworzoną będzie, a to z funduszu jaki iest uzbierany zpotrącanego od Zarobków Fabrykantów⁹ i Włóścian – i taka to deklaracya własnoręcznie iest przez tegoż tamże podpisana. – Zgłębiając dalsze potrzeby ku utrzymaniu Szkółki, i zważywszy miejscowe okoliczności, przedstawił Delegowany

a. Że potrzeba wynika zapewnić zwózkę Drzewa dla Szkółki, któe Rząd z Lasów swych bezpłatnie dać zadeklarował. –

b. Oznaczyć Ogród warzywny dla Nauczyciela. –

c. Ustanowić Ordynaryę w zbożu dla tegoż –

d. Wskazać Dom którenby zdogodnościę na umieszczenie Szkółki i zamieszkanie dla Nauczyciela mógł byđz wynajątym. –

Wskutku więc tego przedstawienia, zgromadzeni Sołtysi z upoważnienia ustnego w Imieniu swej Gromady stawiając, a mianowicie zwsiów: Bzina Bzinka i Bugaja, oświadczyli jednozgodnie – Że zwózkę Drzewa jakie na Deputat dla Nauczyciela Rząd wyznaczy, każdorocznie i wkaźdej porze czasu własną siłą, na siebie przyjmuię za obowiązek, nie mniej zadeklarowali zsypać Ziemiaków Korcy dziesięć zaś co do zboża i składki pieńiężnej, dla biednego Stanu i szczupłych zarobków, zupełnie odmówili. –

Dalej zapytano się obecnych jaki projektuię Dom na wynajęcie dla Szkółki? oświadczyli, że w Wsi Bzinie nie ma żadnego Domu wktórymby Szkoła zdogodnościę pomieszczoną byđz mogła. Zatem wynika potrzeba aby nowy Dom mógł byđz wystawionym dalej, zapytani Włóścianie czyli deklaruię się zwieść Drzewo na budowłę i takowe obrobić własnym Kosztem? projekt ten równie przyięli zwarunkiem, aby Rząd z Lasów swych bezpłatnie wydał z najbliższych cięć potrzebne Drzewo – a fundusz Zp: 100 jaki iest przeznaczony na wynajęcie Lokalu, aby zużyty byđz mógł na zakupienie niektórych Artykułów – oile Kosztów zabraknie, W^z Naczelnik Zakładów Górniczych oświadczył takowe z funduszków w Kassie Górniczej znajdujących się, dołożyć, aby Dom wykończony został.

Dalej znowu zapytano się obecnych, czyli w Wsi Bzinie znajduje się Grónt Skarbowy lub prywatny, któren by mógł byđz na Ogród

⁹ Fabrykant – pracownik fabryki, rzemieślnik coś wytwarzający.

Nauczycielowi oddanym? lecz wniósł W^x Wójt Gminy, iż takowy wcale nie znajduje się – azatem najlepiej, gdy Rząd zwypraw Leśnych takowy oznaczy, których wiele wbliskości Wsi Bzina znajduje się wposiadaniu Włościan, a które odebrane Im bydź mogą – zaś odpadków¹⁰ do wyprawy, takich blisko Wsi nie masz, i wykrudowania¹¹ tych Włościanie przyjąć za obowiązek, odmówili – wczym się zaś zadeklarowali, poddaią się prostej Exekucyi miejscowej, i solidarnej odpowiedzialności.–

Kiedy więc Delegowany więcej funduszków pomnożyć nie mógł nad wyżej wykazane, zapytał się więc WJX. Proboszcza, czyli nie iest wiadomy, aby exystowały jakie Kapitały, zapisa lub Procenta na Szkołę Elementarną w Wsi Bzinie, pewny fundusz stanowić mogące, lub dochodzenia wymagające? oświadczył, że takowe wcale nie znajdują się, gdyż Szkoła w Wsi Bzinie nigdy niebyła Organizowaną – i na to się podpisuie.–

/-/ X Fr Skrzypczyński Pleban

Tym więc sposobem dopełniwszy Organizacyą Szkołki Elementarnej w Wsi Bzinie, na zasadzie więc tego, sporządzono Etat Szkolny na rok 1838^z któren tu dołącza się – następnie uformował Delegowany Wykaz obejmujący Opis Stanu tejże Szkołki i Jej funduszków – zaś wykaz Klasyfikacyi Mieszkańców nie dołącza się, gdyż Włościanie Składki pieniężnej zadeklarować odmówili. –

Liczba Dzieci oboiej płci mogących się uczyć, iest zamieszczona w Wykazie Litt: A. –

Dalej, oświadczone Opiekunowi, ażeby o pomnożenie funduszków na utrzymanie Szkołki starał się, szczególnie aby dopilnował, iżby abcug¹² z Zarobków, Górnictwo regularnie Fabrykantom, Entrepreneurom¹³ i t.p. Kassa czyniła, wczym znosić się należy z Wm Naczelnikiem Zakładów Górniczych – niemniej postara się o Nauczyciela ukwalifikowanego zdobrych obyczajów celującego, i tego przedstawi W^z Inspektorowi Szkół Obwodowych. –

¹⁰ Odpadek – tu: część lasu, odpadła od całości przy zaokrągłaniu granic lasu.

¹¹ Wykrudowanie – wykarczowanie.

¹² Abcug – potrącenie.

¹³ Entrepreneur, antrepreneur – przedsiębiorca, dostawca.

Instrukcją Komisyyi Rządowej pozostawiono Opiekunowi, którą za przybyciem Nauczyciela, takową onemuż doręczyć należy. –

Kiedy więc nie pozostało nic więcej do napisania w obecnym Protokóle, takowy zakończony i podpisany przez Włościan i Attentuiących¹⁴ został.

–

Włościanie

Andrzej Godecki¹⁵ Sołtys. XXX

Wilhelm Solbach. XXX

Karól Suligowski. XXX

Franciszek Krzychowicz. XXX

Franciszek Kołda. XXX

Grzegórz Korzeniowski. XXX

Roch Szczygieł. XXX

Wojciech Szczygieł. XXX

*Naczelnik Zakładów Górniczych
Okręgu Wschodniego.*

*Opiekun Szkoły.
X. Jan Szkoruciński*

/-/ Reklewski¹⁶

Wójt Gminy Starachowicko Bzińskiej

/-/ Bojarski

*Wójt Gminy Samsonowa
Organizator.*

/-/ Sulimierski

¹⁴ Atentujący – asystujący, obecny.

¹⁵ Prawdopodobnie błąd – winno być: Gadecki.

¹⁶ Zob.: M. Medyński, *Reklewski Łukasz Florentyn*, SSB, s. 186.

[dokument 2:]

Do
Rządu Gubernialnego
Gubernii Sandomierskiej. –

Opiekun nowo organizowaney Szkółki Elementarnej w Bzinie ma honor ninieyszem zdać Rapport Rządowi Gubernii Sandomierskiej.–

Iż będąc uwiadomionym z d. 28 Sierpnia/9 Września 837 r. ad N^{ro} 27.571 o wezwaniu W^o Dyrektora Gimnazyum, aby Nauczycieli dla Szkołek Elementarnych przeznaczył; i pod jednym odebrawszy polecenie, aby zakwalifikowanego przez W^o Dyrektora, i dla wzwyżpominioney Szkółki, jako Nauczyciela przeznaczonego, tegóż zainstallował. – Opiekun więc Szkółki Bzińskiej otrzymawszy Kwalifikacyą Pana Eustachiusza Wilczyńskiego, przez Radę Gymnazyalną w Radomiu pod d. 23 Listop./5 Grud. 837 r.b. N^{ro} 1010 na Szkołkę w Bzinie uchwaloną, tegóż Eustachiusza Wilczyńskiego dnia 27° b.m.i.r. installował i Szkołka została otwartą. –

Skarżysko Kościelne d. 17/29 837. Grudnia.

Xiądz Jan Szkoruciński

Op. Szk. B.

[Zachowano ortografię i interpunkcję oryginałów].

Establishing the elementary school in Bzin (1837)

Two documents concerning the establishing the elementary school in Bzin in 1837, the first school in the area of today's town Skarżysko-Kamienna have been presented in this article. The first one is the official record of starting the school describing the financial issues of

the newly established school, its property and the salary of a teacher as well as the process of appointing its supervisor. The second document refers to the process of employing the first teacher, his introduction to the duties and starting the classes. These documents serve as the example of establishing any elementary school in the Kingdom of Poland. The source material has been preceded with the introduction on the history outline of Bzin school and on the regulations concerning elementary schooling on the Polish lands in the 1830s.

Key words: elementary school, school documents, Bzin, Skarżysko-Kamienna, the Kingdom of Poland.

Translated by
Magdalena Kardys